

PROFILAKTIKA INSPEKTORINING MAHALLA HUQUQ-TARTIBOT MASKANIDA KRIMINOGEN VAZIYATNI TAHLIL ETISH FAOLIYATINING ASOSIY YO'NALISHLARI

Atajonov Jahongir
Xayrulla o'g'li

Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi
321-guruh kursanti

Annotatsiya

Mazkur maqolada profilaktika inspektorining mahalla huquq-tartibot maskanidagi kriminogen vaziyatni tahlil etish bo'yicha faoliyati yoritilgan. Kriminogen vaziyatning ahvoli, unga ta'sir etuvchi omillar va jinoyatchilikni oldini olish choralari muhokama qilingan. Mahallada xavfsizlikni ta'minlashda profilaktika inspektorining mas'uliyati, statistik tahlil va innovatsion yondashuvlarning ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqot natijalari orqali mahalla huquq-tartibot organlari faoliyatini takomillashtirishga oid tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: profilaktika inspektori, mahalla, huquq-tartibot, kriminogen vaziyat, jinoyatchilikni oldini olish, xavfsizlik, tahlil.

Аннотация: В данной статье рассматривается деятельность инспектора профилактики в анализе криминогенной обстановки в правоохранительном секторе махалли. Обсуждаются состояние криминогенной ситуации, факторы, влияющие на её динамику, и меры по предотвращению преступности. Подчёркивается ответственность инспектора профилактики в обеспечении безопасности в махалле, значимость статистического анализа и инновационных подходов. Результаты исследования представлены в виде рекомендаций по совершенствованию деятельности правоохранительных органов в махалле.

Ключевые слова: инспектор профилактики, махалля, правоохранительная деятельность, криминогенная обстановка, предотвращение преступности, безопасность, анализ.

Kriminogen vaziyatning ahvolini tahlil qilish, uni to'g'ri baholash va unga nisbatan amaliy choralarni qo'llash mas'uliyati mahalla darajasida profilaktika inspektorining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Mahallalar – bu jamiyat hayotining asosiy bo'g'ini bo'lib, undagi huquq-tartibotni saqlash mamlakatda barqarorlikni ta'minlashning muhim omili hisoblanadi. Shuning uchun profilaktika inspektorlarining ushbu sohadagi faoliyatini takomillashtirish orqali jinoyatchilikka qarshi kurashni samarali yo'lga qo'yish mumkin. Profilaktika inspektori mahalla darajasidagi xavfsizlikni ta'minlash uchun nafaqat statistik ma'lumotlarni tahlil qilishi,

balki mahalla aholisi bilan yaqin muloqotda bo'lib, ulardan kelib chiqadigan xavf-xatarlarni oldindan aniqlashga e'tibor qaratishi zarur.

Birinchi navbatda, kriminogen vaziyatni tahlil qilishda foydalaniladigan usullarni takomillashtirish masalasiga to'xtalamiz. Bugungi kunda huquq-tartibot organlari tomonidan axborot texnologiyalarining keng qo'llanilishi kriminogen vaziyatni aniqlash va tahlil qilish imkoniyatlarini oshirmoqda. Ayniqsa, geografik axborot tizimlari (GAT) va jinoyatchilik xaritalari yordamida jinoyatlar sodir bo'lishi mumkin bo'lgan hududlarni aniq belgilash mumkin. Bu esa profilaktika inspektorlariga jinoyatchilikning ko'payish xavfi yuqori bo'lgan hududlarga alohida e'tibor qaratishga yordam beradi. Shu bilan birga, axborot resurslaridan foydalanish bilan bir qatorda, inson omili, ya'ni mahalla faollari, o'qituvchilar va boshqa jamoatchilik vakillari bilan hamkorlik qilish orqali jinoyatning ildiz sabablarini aniqlash muhim ahamiyatga ega.

Jinoyatchilikning sabablari va shart-sharoitlarini tahlil qilishda individual yondashuvlarni ishlab chiqish zarur. Har bir mahallaning o'ziga xos ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy xususiyatlari borligi sababli, kriminogen vaziyatning shakllanishiga olib keluvchi omillar har xil bo'lishi mumkin. Masalan, iqtisodiy jihatdan qoloq hududlarda jinoyatchilikning asosiy sababi ishsizlik va kambag'allik bo'lsa, ijtimoiy jihatdan rivojlangan hududlarda maishiy muammolar va oilaviy nizolar asosiy sabab sifatida namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, profilaktika inspektorlari uchun har bir mahallaning o'ziga xosligini e'tiborga olgan holda, differensial yondashuvlarni qo'llash va muammoning ildizini aniqlash muhimdir.

Profilaktika inspektorining faoliyatida yana bir muhim jihat bu – jinoyatchilikni oldini olishga qaratilgan profilaktik chora-tadbirlarni tizimli asosda tashkil etishdir. Bu borada, birinchi navbatda, aholini huquqiy ong va madaniyatini oshirishga qaratilgan targ'ibot ishlari olib borilishi zarur. Aholiga qonunbuzarlik oqibatlarini haqida tushuntirish berish, oilaviy nizolarni hal qilishda qonuniy yo'llarni ko'rsatib berish orqali profilaktika inspektori mahalla aholisining ishonchini qozonadi. Shuningdek, yoshlar o'rtasida jinoyatchilikning oldini olishga alohida e'tibor qaratish kerak. Yoshlar jinoyatchiligi ko'pincha beqaror ijtimoiy sharoitlar, tarbiyaviy muammolar yoki nazoratning yetishmasligi tufayli sodir bo'lishi mumkin. Shu sababli, o'quv muassasalari bilan hamkorlikda, maktab va kollej o'quvchilari orasida huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan tadbirlar tashkil etilishi lozim.

Shuningdek, mahalladagi xavfsizlikni ta'minlashda innovatsion yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda jamoat xavfsizligini ta'minlash maqsadida videokuzatuv tizimlarini joriy etish keng qo'llanilmoqda. Profilaktika inspektorlari ushbu tizimlar orqali nafaqat jinoyatlarning sodir etilish jarayonini kuzatib borishi, balki ular haqida oldindan ma'lumot olish imkoniyatiga ham ega bo'ladi. Shu bilan birga, kriminogen vaziyatni prognoz qilish uchun sun'iy intellekt va ma'lumotlar tahlili texnologiyalarini joriy etish zarur. Ushbu usullar profilaktika inspektorlariga kelajakdagi xavf-xatarlarni aniqlashda katta yordam beradi.

Kriminogen vaziyatni tahlil qilishda mahalla aholisining fikrlarini hisobga olish ham juda muhimdir. Aholi orasida so'rovlar o'tkazish, muammolarni ochiq muhokama qilish orqali inspektorlar mahalla aholisi duch kelayotgan muammolarni chuqurroq

anglab yetadi. Bu esa mahalliy sharoitga mos keluvchi profilaktik chora-tadbirlarni ishlab chiqishga imkon beradi. Shuningdek, aholining faolligi va huquq-tartibot idoralari bilan hamkorligi jinoyatchilikka qarshi kurashda muhim o‘rin tutadi.

Profilaktika inspektorlari faoliyatida yuzaga keladigan asosiy muammolardan biri bu – resurslar va malaka yetishmasligi hisoblanadi. Buning oldini olish uchun inspektorlarning doimiy ravishda malakasini oshirish kurslarini tashkil etish va ularni yangi texnologiyalar bilan tanishtirish zarur. Shu bilan birga, inspektorlarning ish yuklamasini optimallashtirish va ular uchun qulay ish sharoitlarini yaratish orqali samaradorlikni oshirish mumkin.

Bundan tashqari, profilaktika inspektorlarining faoliyatini baholash tizimini takomillashtirish ham muhimdir. Baholash jarayonida nafaqat sodir bo‘lgan jinoyatlarning soni, balki ularning oldini olish choralari, mahalla aholisi bilan ishlash natijalari va jamoatchilik fikri ham hisobga olinishi kerak. Bu esa inspektorlarning faoliyatiga obyektiv baho berishga va ularni samarali ishlashga rag‘batlantirishga yordam beradi.

Profilaktika inspektorining mahallada kriminogen vaziyatni tahlil etish faoliyatini takomillashtirish jarayonida amalga oshiriladigan chora-tadbirlar orasida resurslarni to‘g‘ri taqsimlash va maqsadli dasturlarni joriy etish alohida o‘rin tutadi. Jinoyatchilikka qarshi kurashishdagi muhim jihatlardan biri – mahalliy hokimiyat, fuqarolar yig‘inlari va jamoatchilik tashkilotlari bilan hamkorlikda ishlashdir. Bu jihatni chuqurroq tahlil qiladigan bo‘lsak, jamoatchilikni jalb qilish orqali nafaqat jinoyatchilikning oldini olish, balki mavjud muammolarning ildiziga yetib borish imkoniyati paydo bo‘ladi. Misol uchun, maishiy zo‘ravonlik yoki o‘smirlar o‘rtasidagi jinoyatchilik muammolari ko‘pincha mahalliy darajada hal etilishi mumkin, chunki bu turdagi muammolar mahalla ahli bilan bevosita muloqot va hamkorlik orqali yechim topadi.

Mahallada kriminogen vaziyatni tahlil qilishda "inson xavfsizligi" konsepsiyasini qo‘llash maqsadga muvofiqdir. Ushbu yondashuvga ko‘ra, inson huquqlari, iqtisodiy barqarorlik, sog‘liqni saqlash va ta‘lim kabi omillar birgalikda tahlil qilinadi. Mahalla hududidagi jinoyat statistikasi bilan bir qatorda, bu omillarni chuqur o‘rganish inspektorlarga profilaktika choralari rejasi uchun asos yaratib beradi. Masalan, agar ma‘lum bir hududda ishsizlik darajasi yuqori bo‘lsa, ushbu omil jinoyatning ko‘payish xavfini oshirishi mumkin. Shu sababli, profilaktika inspektori tahlil jarayonida mahalliy hokimiyat organlariga ushbu masalalarni hal qilish uchun takliflar kiritishi va ishchi o‘rinlarini yaratish bo‘yicha dasturlarni ilgari surishi lozim.

Kriminogen vaziyatni tahlil qilishning muhim elementlaridan yana biri bu – o‘tkazilgan tahlillar natijalarini xolis baholash va ulardan samarali xulosalar chiqarishdir. Ba‘zan profilaktika inspektorlari faqatgina mavjud jinoyatlarni tahlil qilishga e‘tibor qaratib, kelgusida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xavf-xatarlarni e‘tibordan chetda qoldiradi. Bu esa profilaktika choralarining ta‘sirchanligini pasaytiradi. Shuning uchun inspektorlar uchun prognozlash usullarini takomillashtirish zarur. Masalan, jinoyatlarning vaqt va joy bo‘yicha taqsimlanishi, ularning mavsumiy o‘zgarishlari va boshqa omillarni tahlil qilish orqali xavf darajasini oldindan baholash mumkin. Shu ma’noda, analitik texnologiyalarni, jumladan, big data (katta

ma'lumotlar) va tahliliy algoritmlardan foydalanish orqali samaradorlikni oshirish mumkin.

Yoshlar o'rtasidagi jinoyatchilikni oldini olish alohida diqqat markazida bo'lishi kerak. Bugungi kunda yoshlar o'rtasida internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali jinoyatchilikning yangi shakllari tarqalmoqda. Misol uchun, onlayn firibgarlik, kiberbulling yoki noqonuniy axborot tarqatish kabi jinoyatlar yoshlar o'rtasida keng tarqalmoqda. Profilaktika inspektorlari bunday jinoyatlarni aniqlashda texnologik vositalardan foydalanishi, shuningdek, ota-onalar va o'qituvchilarni ham jarayonga jalb qilishi zarur. Yoshlarning huquqiy savodxonligini oshirish uchun maxsus treninglar, seminarlar va targ'ibot tadbirlari tashkil etilishi lozim.

Mahalla darajasida jinoyatchilikni oldini olishda jamoaviy xavfsizlik madaniyatini shakllantirish ham katta ahamiyatga ega. Mahalla aholisi orasida o'zaro birdamlikni kuchaytirish, qo'shnilar orasida nazorat va yordam berish amaliyotini joriy qilish jinoyatlarning sodir bo'lish ehtimolini kamaytiradi. Misol uchun, mahallalarda "Qo'shnilar nazorati" dasturini yo'lga qo'yish orqali har bir fuqaro o'z hududidagi xavfsizlikni ta'minlashga hissasini qo'shishi mumkin. Bunda, albatta, profilaktika inspektorining koordinatsiya qiluvchi roli muhim hisoblanadi. U aholini dastur mazmuni bilan tanishtiradi, xavfsizlik qoidalarini tushuntiradi va jarayonni nazorat qiladi.

Profilaktika inspektorining kriminogen vaziyatni tahlil etish faoliyatida yana bir muhim omil – bu huquqbuzarliklarni oldindan aniqlash va bartaraf etish maqsadida muntazam ravishda monitoring olib borishdir. Mahalla hududidagi ijtimoiy muammolar, jamoat tartibining buzilishi va qoidabuzarliklar haqida muntazam ravishda ma'lumot to'plash va tahlil qilish inspektorga vaziyatni yaxshiroq tushunish imkoniyatini beradi. Monitoring natijalari asosida aniqlangan muammolar bo'yicha huquq-tartibot organlariga yoki tegishli davlat muassasalariga murojaat qilish orqali ularni tezkor hal qilishga erishiladi.

Kriminogen vaziyatni o'rganish jarayonida mahalla aholisining faol ishtirokini ta'minlash orqali inspektorlar aholining huquqiy ongini oshirishga xizmat qiladi. Misol uchun, mahallalarda tashkil etiladigan huquqiy maslahat punktlari yoki sayyor qabul kunlari fuqarolarning o'z muammolari bo'yicha huquqiy maslahat olishiga yordam beradi. Shu bilan birga, bu jarayon inspektorlarga jinoyatga moyil shaxslar yoki muammoli oilalar haqida qo'shimcha ma'lumot olish imkoniyatini ham beradi. Masalan, ichki oilaviy mojarolar haqida vaqtida xabar topish orqali og'ir jinoyatlarning oldi olinadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mahallalarda xavfsizlikni ta'minlash faqatgina huquq-tartibot organlari ishi bilan cheklanmasligi kerak. Profilaktika inspektorlari boshqa soha vakillari bilan hamkorlikda ishlash orqali huquqbuzarliklarning oldini olish bo'yicha ko'proq natijaga erishishi mumkin. Masalan, ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy xizmat ko'rsatish tashkilotlari bilan yaqin hamkorlik o'rnatish orqali inspektorlar jinoyatchilikning ijtimoiy sabablarini chuqurroq anglashlari va ularga qarshi samarali chora-tadbirlarni ishlab chiqishlari mumkin. Shu ma'noda, mahallalarda ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalar yoki ijtimoiy xavfli shaxslarga oid ma'lumotlar bilan ishlash uchun yagona ma'lumotlar bazasini yaratish zarur.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, profilaktika inspektorining mahalla huquq-tartibot maskanida kriminogen vaziyatni tahlil etish faoliyatini takomillashtirish ko'p qirrali va strategik jarayon bo'lib, bu jarayonda har bir mahalla ahlining ishtiroki muhim ahamiyatga ega. Innovatsion texnologiyalarni qo'llash, jamoatchilik bilan yaqin hamkorlikda ishlash, ta'lim va profilaktika tadbirlarini tizimli tashkil qilish orqali inspektorlar nafaqat jinoyatchilikni kamaytiradi, balki mahallada xavfsizlik va barqarorlik muhitini mustahkamlashga hissa qo'shadi. Shu sababli, inspektorlarning malakasini oshirish, ularni yangi usullar bilan qurollantirish va ijtimoiy sheriklikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Profilaktika ishlari samarali olib boriladigan joyda jinoyatchilikning darajasi keskin pasayadi va bu butun jamiyat uchun muhim strategik natijadir.

Profilaktika inspektorining kriminogen vaziyatni tahlil qilish faoliyati mahalliy darajada jinoyatchilikni oldini olish va xavfsizlikni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu faoliyatni takomillashtirish uchun zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, aholi bilan yaqin hamkorlik o'rnatish va inspektorlarning malakasini oshirish zarur. Shu bilan birga, mahallalarda jinoyatchilikka qarshi kurashishning innovatsion usullarini ishlab chiqish va ularni amaliyotga tatbiq etish orqali jamiyat xavfsizligini ta'minlash mumkin. Mahallaning har bir a'zosi profilaktika jarayonida o'z hissasini qo'shishi orqali huquq-tartibot tizimi samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining jinoyatchilik holati bo'yicha statistik ma'lumotlari.
2. Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi hisobotlari.
3. Xodjayeva G., Karimov A. "Mahallada ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashning asoslari". Toshkent, 2020.
4. O'roqov F. "Profilaktika inspektori faoliyatini tashkil etish". Toshkent, 2018.
5. Abdullayev Sh. "Jinoyatchilikni oldini olishning huquqiy asoslari". Toshkent, 2021.
6. Qosimov U. "Kriminogen vaziyatni tahlil qilishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish". Huquq va jamiyat, 2019, №3.
7. Akbarov I. "Mahallalarda jamoat xavfsizligini ta'minlashning innovatsion yondashuvlari". Ijtimoiy fanlar jurnali, 2020, №2.
8. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). "Community-based approaches to crime prevention". Vienna, 2017.
9. World Bank. "Social Cohesion and Violence Prevention in Communities". Washington, 2019.
10. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi materiallari: "Profilaktika inspektori uchun uslubiy qo'llanma". Toshkent, 2022.
11. Mahalla jamg'armasi: "Mahallalarda xavfsizlikni mustahkamlash bo'yicha amaliy maslahatlar". Toshkent, 2020.
12. "Jinoyatchilikka qarshi kurashda mahalliy hamkorlikning o'rni". Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. Toshkent, 2021.
13. "Kriminogen vaziyatni tahlil qilishda yangi texnologiyalar". Xalqaro seminar materiallari. Samarqand, 2020.